
Eğitimde Devletin Rolü^o

Milton Friedman^{oo}

Günümüzde ekonomik hayata devletin müdahale etmesi gerektiği yönündeki eğilimin giderek artması, müdahale edilmesi önerilen alanlara dikkatlerin yöneltmesine, şimdiye kadar yapılan müdahalelerin kabul edilip edilmeyeceği ne ve bu müdahalelerin doğallık ve değişmezliklerinin tartışılmasına neden olmaktadır. Kolektivizm yönündeki bu trend, hükümetin var olan faaliyetlerini yeniden inceleme, meşru olan ve olmayan aktivitelerini yeniden değerlendirme fırsatı vermektedir. Bu yazı, hükümetin eğitim alanındaki faaliyetini incelemeyi amaçlamaktadır.

Günümüzde eğitim faaliyetlerinin yönetimi, büyük ölçüde hükümetler ve özel hayır kurumlarının elinde bulunmaktadır. Aynı zamanda eğitim harcamaları da büyük ölçüde onlar tarafından karşılanmaktadır. Tedrici olarak ortaya çıkan bu olgu, günümüzde çok doğal bir durum olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda eğitimin niçin özel bir muameleye tabi tutulduğu sorusu üzerinde, serbest girişimcilik felsefesinin ve kurumlarının hakim olduğu ülkelerde dahi durulmadığı görülmektedir. Bu durumun doğal sonucu, devlet sorumluluğunun sınırlanma olmadan genişlemesidir.

^oM.Friedman, 'The Role of Government in Education' içinde R.A.Solo, (Ed.), *Economics and the Public Interest*, New Jersey : Rutgers University Press, 1955.

^{oo} 1976 Ekonomi Nobel Ödülü sahibi, Amerikalı iktisatçı.

Herhangi bir özel alanda devlete atfedilen sorumluluk, doğal olarak toplumun organizasyonu için kabul edilen genel prensiplere bağlı olarak değişmektedir. Ben, bireyin özgürlüğünü ya da aileyi temel olarak kabul eden, ekonomik hayatta bireyler arasında özgür ve gönüllü karşılıklı mübadele sistemini benimseyen bir toplumsal yapıyı esas alıyorum. Özgür ve özel girişimciliğin ve mübadelelenin olduğu böyle bir ekonomik yapıda, devletin birincil sorumluluğu oyunun kurallarını güçlendiren kontratları tahkim etmek, zor kullanımına engel olmak ve piyasanın özgürce işlemlerini sağlamaktır. Bu sorumluluğun ötesinde, devlet müdahalesi sadece üç durumda meşrudur. Birincisi, piyasada etkin rekabeti ya da gönüllü mübadeleyi imkansız kılan ‘doğal tekel (*natural monopoly*)’ ya da benzeri bir ‘piyasa zafiyetinin (*market imperfection*)’ varlığıdır. İkincisi, ciddi ‘dışsallıklar (*neighborhood effects*)’ olarak niteleyebileceğimiz gönüllü mübadeleyi imkansız kılan durumların varlığıdır –bir kişinin yaptığı faaliyetler sonucunda diğer insanların ciddi kayıplara uğraması, kayıplarını ondan tahsil edememeleri ya da diğer insanların onun faaliyetlerinden yararlanmalarına rağmen ona hiçbir bedel ödememeleri gibi durumları dışsallıklara örnek olarak verebiliriz-. Üçüncüsü ise, bunu gönüllü mübadele yolu ile başarmanın güçlüğünden ziyade, nihai amaçtaki belirsizlikten, yani, çocuklar ve diğer sorumsuz kişiler üzerindeki korumacı (paternalistic) kaygılardan kaynaklanmaktadır. Özgürlük ilkesi, içerisine çocukları ve akıl hastalarını dahil etmediğimiz “sorumlu” birimler içindir. Bu problem genel olarak ailenin temel birim ve ebeveynlerin çocuklarından sorumlu olduğunun kabul edilmesiyle aşılmaya çalışılmıştır. Ancak bu prosedür büyük ölçüde bir ilke keden ziyade, uygunluk (*expediency*) temelinde meşrulaştırılmaktadır. Korumacılık temelinde meşrulaştırılan eylem ve sorumlu bireylerin özgürlüğüyle çatışma içinde olan bir eylem arasında makul bir çizgide buluşma konusunda tatmin edici bir çözüm maalesef bulunmamaktadır.

Bu genel prensipleri eğitime uygulama sürecinde, pratikte ikisi arasında keskin bir hat çizmenin güçlüğüne rağmen biz sağlayacağı kolaylık açısından (1) vatandaş için genel eğitim, (2) özel mesleki eğitim arasında ikili bir ayrım yapacağız. Devlet, bu alanlara çok farklı gerekçelerle müdahale edebilir ve farklı gerekçeler değişik eylem tiplerini meşru kılabilir.

Vatandaşlar için Genel Eğitim

İstikrarlı ve demokratik bir toplumun varlığını sürdürebilmesi, toplumun geniş kabul görmüş bir ortak değerler sistemine ve minimum düzeyde okuma yazma oranına sahip olmasına bağlıdır. Eğitim, ikisinin de gelişimine katkı sağlamaktadır. Bir çocuğun eğitim almasından sonuç olarak sadece ebeveyni değil aynı zamanda diğer toplum üyeleri de yararlanmaktadırlar. Çocuğumun eğitim alması, istikrarlı ve demokratik toplumu geliştirmesinden dolayı diğer insanların refahına katkı sağlamaktadır. Ancak bundan yararlanan spesifik kişileri ya da bu

yararın parasal değerini belirlemek mümkün değildir. Bu nedenle, burada önemli bir dışsallık (*neighborhood effect*) örneğiyle karşı karşıya bulunuyoruz.

Bu spesifik dışsallık ne tür bir devlet müdahalesini meşru kılabilir? Bu noktada, her çocuğun minimum düzeyde eğitim alması gerektiği vurgulanmalıdır. Başkalarının güvenliğini korumak için bazı özel standartlara uymak zorunda olan bina ve araba sahipleri gibi, ebeveynlere de daha fazla devlet müdahalesi olmasızın çocuklarına minimum düzeyde eğitim aldırma zorunluluğu getirilebilir. Ancak bu iki durum arasında bir fark vardır. Belirlenen standartlar çerçevesinde binanın güvenliğini sağlamakla yükümlü mülk sahibi, bu standartları yerine getirmek için gerekli olan harcamaları yapmaya gücü yetmediği takdirde, o binayı başkasına satmak suretiyle standartları karşılama yükümlülüğünü başkasının yerine getirmesini sağlayabilir. Burada devlet müdahalesine hiç gerek yoktur. Eğer o binayı güvenli hale getirmek için yapılması gerekli olan harcamalar onun piyasa değerinin üstündeyse devlet, o tehlikeli binanın yıkımı ya da terkedilmiş bir arabanın hurdaya çıkması için gerekli ödemeleri yapmak durumunda kalabilir. Çocuğuna temel eğitim veremeyecek durumda olan anne-babayı evladından ayırarak ise, aileyi temel sosyal birim olarak gören anlayışımızla ve bireyin özgürlüğüne duyduğumuz inançla bağdaşmamaktadır.

Bununla birlikte, böyle bir eğitim zorunluluğunun mali yükünü bir toplumdaki ailelerin büyük bir çoğunluğu kaldırabiliyorsa, bu maliyeti ailelerin direkt olarak karşılaması, hem arzu edilir bir şeydir hem de bu uygulanabilir bir yol olarak düşünülebilir. İstisnai problemler ise ev ve araba örneğinde olduğu gibi özel uygulamalarla çözüme kavuşturulabilir. Ebeveyni tarafından kötü muameleyle tabi tutulan çocuklar için yapılan düzenlemeler, bu duruma iyi bir kıyas oluşturmaktadır. Giderleri ailelere yüklemenin avantajı aileleri çocuk sahibi olmanın özel ve sosyal maliyetlerini dengelemeye yönlendirmesi ve ailenin daha uygun bir büyüklükte olmasını sağlamasıdır.¹

Kaynaklar ve çocuk sayısı açısından aileler arasındaki farklar –bu, farklı bir politika takip etmenin hem nedeni hem de sonucu olarak görülebilir-, ve bunlara ilave olarak çocuğun ciddi boyutlara ulaşan eğitim masraflarının ebeveynlere yüklenmesi, böyle bir politikanın uygulanmasını imkansız hale getirmektedir. Bu politika yerine, devlet eğitimin finansal maliyetlerini yüklenmiştir. Bunu yaparken devlet, temel eğitimin yanında gençlere yönelik ve fakat zorunlu olmayan daha yüksek düzeylerdeki eğitimin masraflarını da üstlenmiş bulunmaktadır –Amerika’daki eyalet ve belediye (municipal) üniversiteleri ve kolejlerinde oldu

¹ Böyle bir adımın ailelerin büyüklüğünü farkedilir derecede etkileyebilecek olması ilk bakışta görüldüğü kadar akıl dışı olmayabilir. Örneğin, sosyo-ekonomik durumu yüksek gruplar arasında doğum oranının sosyo-ekonomik durumu daha aşağıda olanlara göre daha düşük olmasının bir nedeni pekala çocukların birinci gruba daha pahalıya mal olması olabilir. Bu durum büyük oranda bu grupların sahip oldukları yüksek eğitim standartları ve bunun onlara olan maliyeti ile ilgilidir.

ğu üzere.- Her iki uygulamanın, dışsallık (*neighborhood effect*) bağlamında meşru bir temele oturtulması mümkündür. Temel eğitimde maliyetlerin devlet tarafından karşılanması en uygulanabilir yol olarak görülebilir. Yüksek öğretim gibi ileri düzeydeki eğitim aşamalarının giderlerinin de devlet tarafından üstlenmesi, daha iyi eğitim görmüş bireylerden toplumdaki diğer insanların daha çok yararlanacağı, bunun daha iyi bir sosyal ve politik liderlik sunduğu söylenilerek savunulabilir.

Sadece belli eğitim türlerinin devlet tarafından mali açıdan desteklenmesi bu temellerde meşrulaştırılabilir. Öğrencinin ekonomik verimliliğini arttıran fakat bireyi vatandaşlık ya da liderlik için yetiştirmeyen saf mesleki eğitimin mali olarak desteklenmesini ise bu temellere dayanarak meşrulaştırmak mümkün değildir. Eğitimin bu iki tipini kesin bir çizgiyle birbirinden ayırmak aşırı derecede zordur. Genel eğitimin büyük bölümü öğrencinin ekonomik değerinin artmasına katkıda bulunmaktadır -sadece modern dönemde ve çok az ülkede okuma-yazma piyasada değeri olan bir şey olmaktan çıkmış bulunmaktadır.- Mesleki eğitimin de öğrencinin bakış açısını genişlettiği bir gerçektir. Gene de yapılan bu ayırım anlamlıdır. Örneğin veterinerlik, güzellik uzmanlığı, dişçilik ve benzeri eğitim alanlarındaki devlet desteği -bu tarz konulardaki eğitim Amerika'da devlet destekli eğitim kurumlarında yaygın olarak verilmektedir- temel eğitim, ya da daha yüksek bir düzeyde liberal eğitime olan devlet desteğiyle aynı temellerde ele alınamaz ve savunulamaz. Farklı temellerde bunun savunulup savunulmayacağı problemi bu yazının ileriki sayfalarında tartışılacaktır.

'Dışsallığa' dayanarak geliştirilebilecek nitelikli bir argüman, hangi spesifik eğitim türlerinin destekleneceğini ya da eğitim giderlerinin ne kadarının destekleneceğini belirleyemez. Sosyal kazancın eğitimin muhtevası hakkında fikir birliğinin en çok olduğu eğitimin düşük aşamalarında elde edilmekte olduğu ve bunun eğitim seviyesi yükseldikçe azaldığı söylenebilir. Bu ifade bile tamamen doğal doğru olarak kabul edilemez -birçok devlet temel eğitimi desteklemeden önce üniversite eğitimini desteklemeye başlamıştır.- Eğitimin hangi formlarının en büyük sosyal avantajları beraberinde getirdiği ve sınırlı sosyal kaynakların ne kadarının onlara harcanacağı, toplumun kabul ettiği politik kanallar vasıtasıyla cevaplanacak sorulardır. Ekonomistin görevi, toplum adına bu sorulara cevap vermek değildir. Onun görevi, toplumun seçimini sağlıklı olarak yapması için konuyla ilgili sorunları açıklığa kavuşturmaktır. Özellikle tercihin kolektif ya da bireysel temelde mi yapılması gerektiğini açıklığa kavuşturmakta ekonomiste çok önemli görevler düşmektedir.

Hem temel eğitimin zorunlu kılınmasını hem de eğitimin devlet tarafından finanse edilmesinin 'dışsallık' temelinde meşrulaştırılabileceğini gördük. Eğitim kurumlarının devlet tarafından idare edilmesini başka bir ifade ile 'eğitim endüstrisinin (*educational industry*)' millileştirilmesini meşrulaştırmak bu iki aşamadan daha zor görünmektedir. Eğitim endüstrisinin millileştirilmesi arzusu, nadiren

açık olarak tartışılmıştır. Çünkü hükümetler eğitim kurumlarının giderlerini direkt olarak karşılamaktadırlar ve bunun da eğitimin millileştirilmesini zorunlu kıldığı düşünülmektedir. Ancak iki aşamanın birbirinden ayrılması gerekmektedir. Hükümetler, temel eğitimi zorunlu tutabilir ve ebeveynlere her yıl okul harcamalarını karşılamak için kuponlar verebilirler. Böylece ebeveynler hükümetin onayladığı eğitim kurumlarından birisini seçme imkanına sahip olabilirler. Eğitim hizmetleri, kar amaçlı özel ticari kurumlar ile karşılanabileceği gibi kar amacı gütmeyen değişik kurumlar tarafından da yerine getirilebilir. Bu durumda devletin görevi, okulların belirlenen minimum standartlara sahip olup olmadığını denetlemekle sınırlıdır. Devlet, restoranların minimum temizlik standartlarına uymasını kontrol ettiği gibi, okul müfredatlarının da minimum düzeyde de olsa ortak bir muhtevaya sahip olmalarını denetleyebilir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'da gazilere yönelik organize edilen eğitim programı, bu tür bir eğitim faaliyetine mükemmel bir örnek oluşturmaktadır. Bu programa göre, gazilere her yıl için kendi seçtiği eğitim kurumunda harcamak üzere belirli miktarlarda paralar verilirdi ve okullardan belirli bazı standartlara sahip olmaları talep edilirdi. Daha sınırlı bir örnek de İngiltere'den verilebilir. Burada yerel yönetimler, özel okullara giden bazı öğrencilerin okul harçlarını ödemektedirler. Fransa'da da devlet özel okullara giden öğrencilerin okul harçlarının bir bölümünü ödemektedir.

Dışsallık argümanı temelinde eğitimin millileştirilmesini savunanlar, bu yapılmadan sosyal istikrar için gerekli görülen ortak değerlerin benimsetilmesinin imkansız olduğunu söyleyebilirler. Yukarıda ifade edildiği gibi, özel okullara minimum standartları gerçekleştirme zorunluluğunun getirilmesi bu sonucun gerçekleşmesinde yeterli olmayabilir. Dini gruplara ait okulları örnek olarak ele alırsak konu daha somut olarak ortaya konmuş olacaktır. Farklı dini gruplara ait okulların her birinde o gruplara özgü değer ve inançlar öğretilmektedir ve öğretilen değerler, diğer okullardaki eğitim-öğretimle tutarlı ve uyumlu değildir. Farklı müfredatları öğreten dini gruplar, eğitimi birleştirici bir güç yapma yerine onu parçalayıcı bir güce dönüştürmektedirler.

En uç noktasına çekildiğinde, bu argüman sadece devlet tarafından yönetilen okulların varlığını değil aynı zamanda böyle yönetilen okullara devamı da zorunlu kılabilir. Amerika ve diğer birçok Batı ülkesindeki mevcut düzenlemeler arada bir yerdedir. Devletin yönetiminde olan okullar olmasına rağmen, bunlar tek zorunlu seçenek değildirler. Ancak eğitimin devlet tarafından finanse edilmesi ve yönetilmesi diğer okulları çok dezavantajlı hale getirmektedir. Özel okullar devletin eğitime olan finansal desteğinden neredeyse hiç yararlanmamakta ya da çok az istifade etmektedirler. Bu konu, özellikle Fransa'da büyük bir politik tartışma konusu durumundadır. Bu dezavantajın giderilmesi halinde cemaat okullarının (parochial schools) güçlenmesinden ve ortak sosyal değerleri benimsetme amacının gerçekleşmesinin daha da zorlaşmasından korkulmaktadır.

Bu argümanın ciddi bir gücü vardır. Ancak bu güç, hiçbir şekilde bu argümanın geçerli olduğu ya da eğitimin devlet tekelinden çıkması halinde iddia edilen sonuçların gerçekleşeceği anlamına gelmemektedir. Bu argüman, prensip olarak özgürlüğün bizzat kendisiyle çatışma halindedir. İngiltere'deki devlet eğitiminin gelişmesindeki gecikmenin en büyük nedeni bu çatışmadır. Toplumsal istikrar için öğretilmesi gerekli olan ortak değerler sistemi ile düşünce ve inanç özgürlüğünü ortadan kaldıran endoktrinasyon arasındaki sınır nasıl belirlenecektir? İkisi arasındaki belirsiz sınırları dile getirmek kolaydır, bu sınırları tanımlamak ise zordur.

Sonuçları açısından bakıldığında, eğitimin özelleştirilmesinin yani devlet kontrolünden çıkmasının ebeveynlerin seçenek imkanlarını arttırdığı görülmektedir. Mevcut durumda ebeveynler, çocuklarını devlet okullarına hiçbir ödeme yapmadan gönderebilmektedirler ve finansal destek almadan çocuklarını özel okullara çok az kişi gönderebilir veya gönderecektir. Bu durumda eğitim için ayrılan kamu kaynaklarından cemaat okullarının (parochial schools) pay almaması onları çok dezavantajlı bir konuma getirmektedir. Bu dezavantaja rağmen, cemaat okullarının bir avantajı da bulunmaktadır. Bu okulların giderlerini karşılayan ve onlar için gelir kaynakları yaratan kurumlar vardır. Devlet okulları ise kendileri için yeni kaynaklar yaratacak olan böyle kurumlara sahip bulunmamaktadırlar. Minimum standartlara sahip ister özel ister devlet okullarına çocuklarını göndermek üzere bütün ebeveynlere mali destek yapılmalıdır. Bu durumda ebeveynlerin talebini karşılamak isteyen çok çeşitli eğitim kurumları ortaya çıkacaktır. Ebeveynler okullarla ilgili görüşlerini, beğenmedikleri bir okuldan çocuklarını alıp diğer bir okula göndererek, bugün olduğundan çok daha fazla bir şekilde, doğrudan ifade etme şansına sahip olacaklardır. Genel olarak ebeveynler bu adımı sadece ikamet yerlerini değiştirerek atabilirler. Bu adımı atmak istemeyenler ise hantal politik kanallar vasıtasıyla görüşlerini ifade edebileceklerdir. Devletin yönettiği bir sistem içinde dahi okul seçme özgürlüğünün alanının genişletilmesi mümkündür. Ancak bunun ne ölçüde gerçekleştirilebileceğini öngörmek her çocuğa bir yer temin etme zorunluluğu gözönüne alındığında güçleşmektedir. Diğer alanlarda olduğu gibi bu alanda da tüketici taleplerini karşılamada rekabetçi özel teşebbüsün devlet girişimlerinden ya da başka amaçlara hizmet eden girişimlerden çok daha etkili olması muhtemeldir. Bu nedenle nihai sonuç pekala daha fazla değil ama daha az cemaat eğitimi (parochial education) olabilir.

Eğitimin birleştirici bir güç olarak muhafazası için okulların devlet yönetiminde kalması gerektiğine ilişkin argümanın özel bir biçimine göre özel okullar sınıf farklılıklarını derinleştirmektedirler. Çocukların gideceği okul konusunda ebeveynlerin seçim özgürlüğüne sahip olması aynı sınıfsal özelliklere sahip ailelerin toplu olarak çocuklarını tek bir okula göndermelerine neden olacak ve bu çocukların sağlıklı bir şekilde farklı kesimlerden çocuklarla kaynaşmalarını

önleyecektir. Yine, prensip olarak bu argümanın geçerli olup olmamasına bakmaksızın, söz konusu edilen sonuçların mutlaka ortaya çıkacağına kesin olmadığını ifade etmek istiyorum. Mevcut düzenlemeler altında, yerleşim birimlerinin katmanlaşması sonucu aynı özelliklere sahip sosyal kesimlerden gelen çocukların belirli okullarda toplandıkları görülmektedir. Ayrıca ebeveynler çocuklarını özel okullara gönderme konusunda da herhangi bir engelleme ile de karşılaşmaktadırlar. Cemaat okulları bir yana bırakılırsa, çocuklarını özel okullara göndermeye çok sınırlı bir kesimin gücü yetmektedir ve bu da süreç içinde sosyal katmanlaşmanın derinleşmesine neden olmaktadır. Özel bir sistem altında seçim tercihinin arttırılması her iki tür sosyal tabakalaşmayı da azaltıcı yönde etkide bulunabilirdi.

Eğitimin devletleştirilmesini savunanların ileri sürdüğü diğer bir argüman ‘doğal tekel (*natural monopoly*)’ iddiasıdır. Küçük yerleşim yerlerinde ve kırsal alanlarda, çocuk sayısı birden fazla okulun olmasına yeterli olmayabilir. Bu nedenle ebeveyn ve çocukların çıkarlarının korunması için rekabet mekanizmasına güvenilemez. Diğer doğal tekel örneklerinde olduğu gibi, -kötülükler arasından birisini seçmeye benzer biçimde- alternatifler sınırlandırılmamış özel tekel, devlet kontrollü özel tekel ve kamusal işletimdir. Son yıllarda ulaşımın kolaylaşması ve nüfusun şehirlerde yoğunlaşması gibi faktörler nedeniyle bu argümanın zayıflamasına rağmen, onun önemli ve geçerli olduğunu unutmamak lazımdır.

Bu düşünceleri dikkate alarak, temel eğitim ve orta eğitim için karma bir uygulama modeli geliştirilebilir. Bu karma uygulamaya göre devlet bazı okulları yönetmeye devam edebilir, ancak çocuklarını diğer okullara göndermek isteyen ebeveynlere, devlet okullarında okuyan bir çocuğa yapılan giderlerin yaklaşık bedeli ödenmeli ve ebeveynlerin, çocuklarını standartları kabul edilen bir okula göndermelerine olanak sağlanmalıdır. Bu düzenleme, bir taraftan “doğal tekel” argümanının geçerli özelliklerini karşılarken bir taraftan da mümkün olan yerlerde rekabetin gelişmesine izin verir. Çocuklarını, devlet desteği almayan özel okullara göndermek isteyen anne-babaların haklı şikayetleri de, bu düzenleme ile giderilmektedir, çünkü bu durumdaki anne-babalar hem genel vergiler yoluyla direkt ödeme de bulunmaktadır hem de özel okullara para ödemektedirler. Karma düzenleme, özel okulların gelişmesinin önünü açacaktır. Rekabet, okulların sağlıklı bir çeşitliliğinin ortaya çıkmasında büyük katkı sağlayacaktır. Ayrıca rekabet sayesinde okul sistemleri, daha esnek hale geleceklerdir. Bu sistemin sağladığı faydalar arasında öğretmen ücretlerinin, piyasa güçlerine cevap verecek duruma kavuşturulması da bulunmaktadır. Bu sistem, hükümetin eğitim otoritelerine maaşları bağımsız bir standart çerçevesinde değerlendirme imkanı sunmaktadır. Ayrıca önerilen bu sistem sayesinde arz-talep şartlarında meydana gelen hızlı değişimlere daha çabuk yetişme imkanı vardır.²

² Eğitimin kamusal finansmanı ama özel olarak işletilmesi şeklindeki bu öneri, güney eyaletlerinin bir çoğu tarafından Yüksek Mahkemenin segregasyona karşı vermiş olduğu kararı boşa çı

Eğitim sistemimiz niçin bu çerçevede gelişmemiştir? Bu soruya kapsamlı cevap verebilmek için çok detaylı bir eğitim tarihi bilgisine sahip olmak lazımdır.

karmak için bir araç olarak son zamanlarda önerilmektedir. Bu gerçeği, yazıyı bitirme aşamasına getirdiğim sırada öğrendim. Benim ve tahmin ederim çoğu okuyucunun ilk tepkisi, önerinin bu muhtemel kullanımının önerinin kendisine karşı bir argüman oluşturduğu şeklindeydi. Bu anlamda o muhtemel bir sorunun yani bu dipnotun kendisine ilişitirildiği paragraftan önceki paragrafta anlatılan “sınıf farklılıklarının derinleştirilmesi” sorununun çarpıcı bir örneğini sunmaktadır.

[Bu konu üzerinde] daha ileri düşünme ilk tepkimi tersine çevirmeme yol açtı. Prensipler, ancak uç örneklerle uygulanarak test edilebilir. Bizim gibi düşünen insanların ifade özgürlüğünü savunmak, ifade özgürlüğünü samimi olarak savunduğumuzun bir kanıtı değildir. Ancak bizimle aynı düşünmeyenlerin ifade özgürlüğünü savunmak, ifade özgürlüğüne gerçekten bağlı olduğumuzun bir göstergesi olabilir. Bireysel özgürlüğe inanmanın testi de buna benzemektedir. Beğenmediğimiz bir bireysel davranışa devlet müdahale ettiği zaman bu müdahaleye karşı durmak, bireysel özgürlüğe bağlılığımızı gösterir. Segregasyon ve ırkçılığı hiçbir şekilde onaylamıyorum. Bu yazının başında ifade ettiğim prensiplerin gerçekleşmesinin peşindeyim. Bir grubun diğer bir gruba karşı güç kullanmasını önlemek devletin en uygun görevidir. Aynı şekilde devletin başka bireyleri benim ya da başkasının görüşlerine göre davranmaya zorlaması uygun değildir. Bireyin görüşü sadece kendisini etkilediği sürece, onun ırkçı görüşleri benimsemesi ya da hangi partiye oy vereceği beni ve devleti ilgilendirmemektedir. Bu temellerde, Adil Çalıştırma Uygulamaları Komisyonunun önerilerine karşı çıkıyorum. Aynı temeller beni devlet zoruna dayalı segregasyon suzluğu da reddetmeye yöneltmektedir. Bununla birlikte, bu temeller beni zora dayalı segregasyon suzluğuna da yöneltmektedir. Okullar kamu otoritelerinin kontrolünde olduğu sürece, tek seçenek zora dayalı segregasyonsuzluk ve zorla empoze edilen segregasyon arasındadır. Eğer bu iki kötünden birini seçmek durumunda kalsaydım, ben ehven-î şer olarak birincisini seçerdim. Aslında bu seçimi yapmak zorunda kalmam kamu kontrolündeki okulların temel zayıflığının bir yansımasıdır. Özel olarak işletilen okullar, bu açmazı çözebilir. Özel okullar, her iki seçeneği de gereksiz hale getirmektedirler. Böyle bir sistem altında sadece beyazların ya da siyahların ya da her ikisinin de gittiği okullar ortaya çıkabilir. Ebeveynler, çocuklarının gideceği okulu seçer bilirler. Ayrımcılığa ve ırkçı önyargıya karşı olanların yapacağı en uygun davranış, diğer insanları kendi görüşlerine ikna etmeye çalışmaktır. Bunu başardıkları takdirde, siyah ve beyazların beraber gittiği okullar, daha çok yaygınlaşacaktır ve bu okullara tedrici bir geçiş başlayacaktır. Okullar devlet kontrolünde olduğu sürece, sadece radikal değişim mümkün olacaktır: Bir aşırı uçtan diğer bir aşırı uca gidip gelinecektir. Tedrici bir geçişe olanak vermesi, özel düzenlemelerin en büyük erdemidir.

İleri sürdüğüm bu argümana örnek olarak zihnime çocuklar için düzenlenen yaz kampları gelmektedir. Tamamen Yahudi çocuklarının gittiği ya da başka dinden insanların çocukların gittiği ya da her dinden insanın çocuğunun gittiği kamplara kimsenin bir itirazı var mıdır? Bir kimse -zenci (negro)-beyaz ayrımına çok farklı tepkiler verecek pek çok kimse böyle yapmayacak olsa da—üç farklı tipe yol açan eğilimlerin varlığından esef duyabilir: bir kimse aşırı uçların yok olması pahasına karma okulların gelişimine yol açacak görüşlerinin propagandasını yapabilir, fakat karma olmayan kampların kapatılmasını sağlamak devletin üstüne vazife midir?

Özel okulların kurulması tek başına ebeveynlerin tercih özgürlüğünü güvence altına almaya yetmemektedir. Ebeveynlere segregasyonun olduğu okullarda kullanmak şartıyla bazı kamusal kaynaklar sunulabilir. Böyle bir şartı içeren bir öneri, güney eyaletleri tarafından kullanılacak istenmektedir. Aynı şekilde, kamu kaynakları, segregasyonun olmadığı okullar için de kullanılabilir. Bu yüzden önerilen plan, zorunlu segregasyonla ya da zorunlu segregasyonsuzlukla tutarsız değildir. Önemli olan husus onun üçüncü bir alternatifi mümkün kılmasıdır.

Böyle bir bilgiye sahip olmadığımından dolayı bu soruya kapsamlı cevap vermek yerine, bir kestirimde bulunacağım. Her şeyden önce, “doğal tekel” argümanı geçmişte çok daha güçlüydü. Ancak kanımca, çok daha önemli bir faktör, bireylere nakit bağışlarda (“sadaka”) bulunmanın toplumdaki genel itibarsızlığı ile kuponların dağıtımını ve bunların kullanımını denetleyecek etkin bir idari mekanizmanın yokluğunun bir bileşkesiydi. Böyle bir mekanizmanın gelişimi sadece kişisel vergilendirmenin ve sosyal güvenlik programlarının inanılmaz genişlemesinin bir ürünü olarak tam olgunluğuna ulaşmış modern zamanlara ait bir olgudur. Bu yönetim mekanizmasının olmadığı zamanlarda eğitimi finanse etmenin ancak okulları idare etmekle mümkün olacağı düşünülüyordu. Yukarıda verilen örneklerin bazılarında önerildiği gibi, burada teklif edilen düzenlemelerin bazı özellikleri mevcut eğitim sisteminde bulunmaktadır. Birçok Batı ülkesinde bu türden genel düzenlemelere yönelik, belki de bu düzenlemeleri mümkün kılan devlet idare mekanizmasındaki modern gelişmelerle açıklanabilecek, güçlü ve kanımca gittikçe artan bir baskı bulunmaktadır.

Mevcut sistemden önerilen sisteme geçerken ve bu yeni sistemi idare edenken bir çok ayrıntılı idari problemler doğacaktır. Ancak bunlar çözümler ya da özgün sorunlar değildir. Diğer aktivitelerin özelleştirilmesinde olduğu gibi, var olan binalar ve malzeme bu alana girmek isteyen özel müteşebbislere satılabilir. Böyle yapmakla, geçiş aşamalarında sermayenin boşa gitmesinin önüne geçilebilir. Aslında devlet birimlerinin bazı alanlarda okulları yönetmeye bir süre devam edecek olması, geçiş döneminin kolay ve kademeli olmasını sağlayacaktır. Amerika ve diğer bazı ülkelerdeki eğitimin yerel yönetimi, küçük ölçekte pilot uygulamalar yapmayı ve ortaya çıkan problemleri alternatif metotlarla çözmeyi teşvik ederek böyle bir geçiş dönemini olanaklı kılmaktadır. Şüphesiz spesifik bir hükümet biriminden kimin mali yardım alacağını belirlenmesi birtakım güçlükleri beraberinde getirecektir. Ancak bu sorun, mevcut durumda belli bir çocuğa hangi birimin eğitim tesisleri sunmakla yükümlü olduğunun belirlenmesi problemi ile eşittir. Halihazırda, eğitimin kalitesindeki farkların cazibe merkezleri yaratması gibi verilecek mali desteklerdeki oransal farklılıklar da bir alanı diğerlerinden daha çekici hale getirecektir. Ortaya çıkabilecek tek ilave komplikasyon çocukların nerede eğitileceği husundaki daha fazla özgürlükten kaynaklanan daha fazla olası istismar fırsatıdır. Yeni önerilere karşı statükoyu savunmak isteyenler, yönetimin ne kadar zor bir iş olduğu mazeretine hemen sarılmaktadırlar. Özellikle bu öneriye karşı yapılan bu klişe mazeret, normalde olduğundan çok daha zayıf kalmaktadır, çünkü mevcut sistem, hem bu önerinin işaret ettiği ana sorunlarla hem de okulların devlet yönetimi altında olmasından kaynaklanan ilave sorunlarla başetmek zorundadır.

Yukarıdaki tartışma daha çok ilk ve orta öğretim konusundadır. Yüksek öğretim alanında dışsalıklar veya doğal tekel temelinde devletleştirmeyi savunmak, ilk ve orta öğretim alanında yapılan savunudan da daha zayıftır. Eğitimin temel

aşamalarında demokratik yurttaşların yetiştirilmesini sağlayacak bir müfredatın içeriği konusunda hemen hemen bir görüş birliği vardır. Eğitimin ileri aşamalarında bu fikir birliği giderek zayıflamaktadır. Kesinlikle, Amerikan üniversitesi düzeyinin çok daha aşağısında [dahi], çoğunluğun görüşünün herkese empoze edilmesinin meşrulaştırılması hususunda yetersiz fikirbirliği beklenir. Fikir ayrılığı eğitimin bu aşamasının dahi devlet tarafından desteklenmesini şüpheli hale getirecek kadar genişletilebilir. Kesinlikle, bu fikir ayrılığı, ortak değerler sağlama temelinde devletleştirme argümanının altını oyacak kadar ileri gitmektedir. Aynı şekilde eğitimin ileriki aşamalarında, bireylerin yüksek öğrenim kurumlarına devam etmek için katettikleri uzak mesafeler gözönüne alındığında, “doğal tekel”den söz etmek de pek mümkün değildir.

Esasen Amerika’da devlet kurumları, yüksek öğretimde, temel öğretimde olduğundan çok daha küçük bir role sahiptirler. Ancak en azından 1920’lere kadar devlete bağlı yüksek öğretim kurumlarının önemi arttı ve günümüzde öğrencilerin yarısından fazlası devlet üniversitelerine ve kolejlerine gitmektedir.³ Devlet kolej ve üniversitelerinin büyümesinin ana sebeplerinden birisi, göreceli olarak onların daha ucuz olmasıdır. Eyalet ve belediye üniversiteleri ve kolejleri, özel yüksek öğretim kurumlarının maliyetine katlanabileceğinden çok daha az harç istemektedirler. Sonuç olarak özel üniversiteler ciddi finansal zorluklara katlanmışlar ve devlet üniversiteleriyle aralarındaki rekabetin “adil olmadığından” haklı olarak şikayet etmişlerdir. Özel üniversiteler, devlete karşı bağımsızlıklarını korumak istemişler ancak mali baskılar nedeniyle devletten finansal yardım talebinde bulunmak zorunda kalmışlardır.

Yapmış olduğumuz analiz çerçevesinde tatmin edici bir çözümün bulunması mümkündür. Yüksek öğrenim için kamu harcamaları gençlerin vatandaşlık ve sosyal liderlik için eğitilmelerinin aracı olarak düşünülerek meşru görülebilir -ancak yüksek öğrenim için yapıldığı ileri sürülen harcamaların büyük bölümünün mesleki eğitime gittiğini eklemeliyim ve bunun ifade ettiğimiz temelde, ve ileride göreceğimiz üzere esasen hiç bir temelde, meşru görülmesi mümkün değildir.-Yapılan mali desteği, devletin yönettiği eğitim kurumlarında alınan eğitimle sınırlandırmak bu gerekçelerle veya başlangıçta ortaya koyduğumuz diğer gerekçelerin hiç biriyle de meşrulaştırılmaz. Her mali destek, desteklenmesi arzulanan eğitim türlerinden birine harcanmak koşuluyla, bireyin kendi seçtiği kurumlarda harcanmak üzere bireylere verilmelidir. Elde tutulan tüm devlet okullarının öğrencilerin eğitim harcamalarını karşılayacak şekilde harç tahsil etmeleri gerekmektedir. Böylece onların, devlet desteği almayan okullarla eşit düzeyde rekabet etmeleri mümkün olacaktır. Bununla birlikte, devlet okullarının muhafaza edilmesi, bizim şu ana değin ele aldığımız temellerden başka temeller üzerinde

³ Bkz.: G. J. Stigler, *Employment and Compensation in Education*, National Bureau of Economic Research, Occasional Paper 33, 1950, s. 33.

meşrulaştırılmak zorundadır.⁴ Ortaya çıkacak sistem, düzenlemeleri açısından büyük ölçüde İkinci Dünya Savaşından sonra gaziler için uygulanan programı takip edecektir. Ancak mali kaynaklar, federal hükümet yerine eyaletlerden gelecektir.

Bu tarz düzenlemelerin yapılması, değişik okul tipleri arasında etkili rekabeti arttıracak ve kaynakların daha etkin kullanımını sağlayacaktır. Bu [düzenlemeler] devletin özel kolejler ve üniversitelere doğrudan yardım yapması yönündeki baskıyı ortadan kaldırarak onların bir taraftan devlet kurumları karşısında göreceli olarak gelişmesini sağlarken bir yandan da onların tam bağımsızlık ve çeşitlilik kazanmasını temin eder. Ayrıca bu düzenlemenin yapılan mali yardımla gerçekleşmesi beklenen amaçların yakından denetlenmesini mümkün kılma gibi bir yan avantajı da olabilir. Bireyler yerine kurumların mali açıdan desteklenmesi, devlet tarafından desteklenmesi uygun olan aktivitelerin desteklenmesinden ziyade bu kurumların yapabildiği her türlü aktivitenin desteklenmesi sonucunu doğurmuştur. Basit bir inceleme bile bu iki aktivite sınıfının birbiri ile [kısmen] örtüştüğünü ancak özdeş olmadıklarını ortaya koyar.

Mesleki veya Profesyonel Eğitim

Genel eğitime atfedilen dışsallık gibi bir durumun profesyonel mesleki eğitime atfedilemeyeceğini yukarıda ifade etmiştik. Mesleki eğitim, insan sermayesine yapılan bir yatırımdır. Bu yatırımın makine, bina ve sermayenin diğer biçimlerine yapılan yatırımlardan hiçbir farkı bulunmamaktadır. Mesleki eğitimin işlevi, insanın ekonomik üretkenliğini arttırmaktır. Eğer mesleki eğitim bunu yapıyorsa, birey hizmetleri için hür teşebbüsün olduğu toplumlarda, üretkenliğin artmadığı bir durumda olduğundan daha yüksek oranda ödüllendirilir.⁵ Bu fark, tıpkı ilave bir makine ile elde edilebilecek bir ilave getirinin makinelere sermaye yatırımı için bir ekonomik müşevvik olması gibi uzmanlaşmaya yönelik eğitim almak için bir ekonomik müşevviktir. Her iki durumda da, ilave getirilerden onları elde etmek için yapılan masraflar çıkartılmalıdır. Mesleki eğitimin başlıca giderleri, eğitim dönemi boyunca meydana gelen gelir kaybı, gelir kazanma döneminin başlangıcını erteleyerek kaybedilen faiz, harçlar, kitaplar ve diğer malzemeler gibi eğitimi almak için yapılan özel harcamalardır. Fiziksel sermaye için başlıca giderler, sermaye ekipmanının inşası ve bu inşa sürecindeki faiz gideri oluşturmaktadır. Her iki durumda da, bireyin gözündeki şekliyle ilave kazanç, yine bireyin gözündeki yatırım giderlerini aşması halinde, bireyler, gerçekleştir

⁴ Temel araştırmanın desteklenmesini örnek olarak verebilirim. Bu alanda yapılan geniş tartışmaları dışlamak için eğitimi dar bir şekilde açıkladım.

⁵ Artı kazanç kısmen para biçiminde olabilir. Aynı zamanda mesleki eğitim, bireye paranın dışından da birtakım avantajlar sunabilir. Benzer bir şekilde, mesleğin parasal olmayan dezavantajları olabilir. Bu da yatırım giderleri arasında hesaplanmalıdır.

dikleri yatırımı yapılması arzu edilen bir teşebbüs olarak değerlendireceklerdir.⁶ Her iki durumda da bütün yatırımı birey yapıyorsa, devlet yatırımı hiçbir şekilde desteklemiyorsa veya geliri vergilendirmiyorsa, girişimci durumundaki birey (ebeveyn, sponsor ya da vasi) bütün ilave giderleri karşılamasından dolayı bütün ilave kazançlara da doğal olarak kendisi sahip olacaktır. Daha fazla kazanmayı teşvik eden özel motivasyonları, sistematik bir şekilde sosyal olarak uygun görülen şeylerden açık bir şekilde ayıran, açık üstlenilmeyen masraflar veya sahiple nilemeyecek getiriler yoktur.

İster piyasa aracılığıyla, ister ilgili bireylerin, ebeveynlerin veya vasinin doğrudan yatırımı ile sunulsun, eğer sermaye insanlara yapılacak yatırımlarda da fiziksel varlıklara yapılacak yatırımlar kadar bol bir şekilde mevcut olsaydı, iki alandaki sermaye getiri oranı yaklaşık olarak birbirine eşit olurdu. Eğer getiri oranı fiziki sermaye için daha fazla olsaydı ebeveynler çocukları için mesleki eğitim yerine böyle bir sermaye almak için müşevvike sahip olurdu. Ancak mesleki eğitime yapılan yatırımın getiri oranının fiziksel sermayeye yapılan yatırımın getiri oranından çok daha fazla olduğuna ilişkin kayda değer ampirik kanıtlar mevcuttur. Simon Kuznets'le başka bir yerde yapmış olduğumuz değerlendirmelere göre, 1930'lu yıllarda Amerika'da profesyonel eğitilmiş işçiler, fiziki sermaye için piyasa fiyatlarında ödenen faizi de içerecek şekilde mesleki eğitimleri için gereken ilave harcamayı karşılayabilmek için diğer işçilerden en fazla yüzde yetmiş daha fazla kazanmak zorunda idiler. Nitekim, onlar ortalama iki ile üç kat daha fazla para kazanmış bulunmaktadır.⁷ Bu fark, bir ölçüde değişik mesleklerde çalışan bu işçilerin doğal yetenekleriyle açıklanabilir. Profesyonel mesleklere girmemiş olsalar bile, doğal yetenekleri sayesinde onların profesyonel mesleği olmayan diğer işçilerden ortalama olarak daha fazla kazanç sağlayabilecekleri ileri sürülebilir. Ancak Kuznets ve benim vardığım sonuç, profesyonel işçilerin artı kazançlarının tamamını, yetenek farklarıyla açıklamanın mümkün olmayacağı şeklindedir.⁸ Görünüşe göre bu dönemde insana yapılan yatırım ciddi biçimde yetersizdi. Sa vası sonrası dönemde meydana gelen değişimler, göreceli olarak değişik meslek alanlarından elde edilen kazançları farklılaştırmıştır. Ancak bu, bizim vardığımız sonucu değiştirmek için yeterli değildir.

Bu eksik yatırımın (underinvestment) eğitimin hangi düzeyinde ortaya çıktığı kesin olarak belli değildir. Bu durum açıkça uzun bir eğitim dönemini gerektiren tıp, hukuk ve dişçilik ve benzeri alanlar ile muhtemelen tüm üniversite eğitimi gerektiren meslekler için geçerlidir. Belli bir noktada, bu kesinlikle çok daha az

⁶ Bir mesleği tercih etme konusunda data detaylı ve açık bir tartışma için bkz.: M. Friedman ve S. Kuznets, *Income from Independent Professional Practice*, National Bureau of Economic Research, 1949, ss. 81-94, 8-37.

⁷ A.g.e., ss. 68-69, 84, 148-151.

⁸ A.g.e., ss. 88-94.

eğitim gerektiren pek çok mesleği de kapsayacak şekilde genişlemiştir. Ancak durum, kimi zaman tersi iddia edilse de, artık muhtemelen böyle değildir.⁹

İnsan sermayesine yapılan bu eksik yatırım, muhtemelen sermaye piyasasındaki bir eksikliği yansıtmaktadır. İnsana yapılan yatırım, fiziksel sermayeye yapılan yatırım ile aynı koşullarla ve aynı kolaylıkla finanse edilememektedir. Bu farkın niçin olduğunu görmek çok kolaydır. Eğer fiziki bir sermayeyi finanse etmek için bir kredi verilirse, alacaklı alacağını güvence altına almak için teminat isteyebilir ya da fiziksel yatırımın bir kısmı üzerinde hak iddia edebilir. O, gerekli halinde fiziksel kaynağı satarak alacağını bir bölümünü telafi edebileceğine güvenir. Eğer o başka bir kişinin kazanma gücünü arttırmak için kredi verirse, parasının aynı somut güvence altında olmadığını bilmektedir. Köleciliğe dayanmayan bir devlette, kendisine yatırım yapılan bireyin alınıp satılması mümkün değildir. Bu olduğu takdirde bile, fiziksel sermayeye yapılan yatırımdaki güvence ile insana yapılan yatırımdaki güvence birbiriyle kıyaslanamaz. Fiziksel sermayenin üretkenliği, her şeyden önce ilk borç alıcının işbirliğine bağlı bulunmamaktadır. İnsani sermayenin üretkenliğinin artması ise, tamamen bireyin işbirliğine bağlı bulunmaktadır –bu arada bu, ahlaki mülahazalar bir yana, köleliğin neden ekonomik açıdan etkin olmadığını açıklar. Gelecekteki gelirinden başka gösterebileceği hiç bir güvencesi olmayan bir kişinin mesleki eğitimini finanse etmek için verilecek kredi sözcülemi bir binanın inşasını finanse etmek için verilecek krediden çok daha az caziptir. Bireye yapılan yatırımın güvencesi az, faizin ve anaparanın geri alınmasının maliyeti ise çok daha yüksektir.

Bir başka komplikasyon, eğitime yapılacak yatırımı finanse etmek için sabit oranlı kredi (?) (fixed money loan) vermenin uygunsuzluğu ile ortaya çıkar. Böyle bir yatırım zorunlu olarak oldukça fazla risk içerir. Beklenen ortalama getiri yüksek olabilir ancak ortalama çok değişken olabilir. Ölüm ya da fiziksel yetersizlik, değişkenliğin aşık bir kaynağını meydana getirmektedir, ancak yetenek, enerji ve şans faktörlerinin çok daha önemli olduğunu ifade etmek lazımdır. Krediler verilir ve bunlar sadece gelecekteki gelirlerle güvence altına alınırsa, sonuç, bu kredilerin önemli bir bölümünün hiç bir zaman geri ödenmemesi şeklinde olacaktır. Borç verenler için bu tip kredileri cazip hale getirebilmek için tüm krediler üzerindeki nominal faiz oranlarının geriye dönmeyen kredilerdeki sermaye kayıplarını tazmin edebilecek kadar yüksek olması gerekmektedir. Yüksek nominal faiz oranları, hem tefecilik yasalarıyla çelişebilir hem de kredilerin, borçlanmaların gözünde çekiciliklerini yitirmesine neden olabilir. Bu özellikle şimdi veya gelecekte varlıkları olabilecek olan, ancak halen bunlar üzerinden kredi alamayan ve gelecekte faiz ve anapara ödemesi için bunları elden çıkartmak zorunda

⁹ *Education and Economic Well-Being in American Democracy*, Educational Policies Commission, National Education Association of United States and American Association of School Administrators, 1940.

kalabilecek olan borçlanacılar için geçerlidir.¹⁰ Aynı problemin ortaya çıktığı diğer riskli yatırımlar için adapte edilen araçsal mekanizma, varlık yatırımı (equity investment) ve hisse sahibinin sınırlı sorumluluğundan oluşmaktadır. Eğitimde bunun karşılığı, bireyin ilerideki muhtemel kazançlarından pay satın almaktır. Bireye, meslek eğitimi için finansal kaynak verilecek ve bu kaynak temini karşılığında kişi, ilerideki kazançlarının belli bir oranını kendisine borç veren kişiye vermek üzere onunla anlaşma yapacaktır. Bu şekilde, finansal kaynak sunan alacaklılar, göreceli olarak başarılı kimselerden başlangıçta yapmış oldukları yatırımdan daha fazlasını elde ederek, başarısız kişilere yapmış oldukları yatırımlarla uğradıkları zararı telafi edebilirler.

Bu çeşit özel sözleşmeler yapmanın önünde, onların bir kimsenin kazanma kapasitesinde ekonomik olarak bir hisse satın alınmasına denk gelmesi ve bu nedenle kısmi olarak köleliğe karşılık gelmesine rağmen, hiçbir yasal engel bulunmamaktadır. Hem alacaklıya hem borçluya kar getirme potansiyeli taşımalarına rağmen, bu akitlerin yaygın olmamasının sebebinin bireylerin bir yerden diğer bir yere taşınma özgürlüğünün olması, gelir durumunun tam olarak belgelenmesi ihtiyacı ve sözleşme sürelerinin çok uzun vadeli olması gibi nedenlerle ortaya çıkan yüksek yönetim maliyetleri olduğu düşünülebilir. Geniş bir coğrafi alana yayılan bireyleri küçük ölçeklerde finanse eden yatırımlar için bu maliyetler özellikle çok yüksek olabilir. Yüksek maliyetler, bu tarz yatırımların niçin özel himayeler altında gelişmediğinin birincil nedeni olabilir. Bu sonuçta, bu önerinin alışılmadık bir şey olmasının, insanlara yatırımın fiziksel varlıklara yapılan yatırımla karşılaştırılabilir olduğunu düşünmekteki çekingenliğin, böyle sözleşmelerin gönüllü olarak yapılmış olsa bile sonuç olarak irrasyonel bir şekilde kamusal kınanması ihtimalinin ve bu işe en uygun finansal araçlar olarak hayat sigortası şirketlerinin yapabileceği bu tip finansal yatırımlar üzerindeki yasal ve geleneksel sınırlamaların kümülatif etkisinin önemli bir rol oynamadığı konusunda kendi mi hiç bir zaman ikna edemedim. Potansiyel kazanımların büyük olması –özellikle işe ilk başlayanlar için– yüksek yönetim maliyetlerini göze almayı anlamlı kılabilir.¹¹

¹⁰ Sabit oranlı kredilerin önündeki bu engellere rağmen, İsveç'te üniversite eğitiminin bu şekilde finanse edildiğini öğrenmiş bulunuyorum. İsveç'te faiz oranlarının makul düzeyde olması bu uygulamayı kolaylaştırmaktadır. Üniversite mezunları arasında İsveç'te gelirin Amerika'dan daha küçük dağılımı, bu uygulamanın bir açıklaması olabilir. Ancak bu kesin bir açıklama değildir ve uygulamadaki farklılığın en temel nedeni bu olmayabilir. İsveç vb. örnek tecrübelerin daha çok çalışılmasına ihtiyaç vardır. Bu çalışmalar sayesinde, Amerika gibi kredi piyasasının gelişmiş olduğu ülkelerde niçin mesleki eğitim için yeterli kredi verilmediğine dair ileri sürdüğümüz nedenlerin geçerli olup olmadığını anlayabilir, eğer bu nedenlerden farklı faktörler söz konusuysa, o engellerin nasıl elimine edileceği üzerinde düşünebiliriz.

¹¹ İşin nasıl yapılacağı ve ondan nasıl kar edileceği üzerinde spekülasyonlarda bulunmak gerçekten eğlenceli bir konudur. İlk işe başlayanlar, en iyi yatırımlarda bulunma şansına sahip olabilir, destekleyecekleri kişilerden çok yüksek kalite standartlarına ulaşmalarını isteyebilirler ve bunu

Nedeni ne olursa olsun piyasada insani sermayeye eksik yatırım yapılmasına neden olan bir aksaklık olduğu ortadadır. Bu aksaklık, bu yatırımların önündeki engel idare maliyetleri olduğu sürece “doğal tekelle” temelinde, sadece piyasanın sınırlılıkları olduğu sürece de piyasayı geliştirme temelinde devlet müdahalesini meşrulaştırmaktadır.

Devletin yapması gereken müdahalenin biçimi ne olmalıdır? Bir açık biçim, şimdiye kadar uygulanan biçimdir. Yani devletin genel gelirlerden kaynak ayrılarak mesleki eğitimi finanse etmesidir. Ancak bu müdahale biçiminin uygun olmadığı, açık bir şekilde ortadadır. Yatırım, ilave gelirin yatırımı geriye ödediği ve onun piyasadaki oranlarla getireceği faiz gelirin ulaşılınca devam ettirilir. Eğer insana yatırım yapılıyorsa, bunun artı getirisi bireye sunduğu hizmetler için yapılan, daha yüksek ödemelerdir. Serbest piyasa ekonomisinde birey, bu artı getiriyi kendi kişisel geliri olarak almaktadır. Yatırımın devlet tarafından desteklendiği durumlarda, birey hiçbir maliyetle karşılaşmayacaktır. Sonuç olarak, eğitim almak isteyen herkesin desteklenmesi durumunda ve kişinin minimum standartlara sahip olması halinde, insana aşırı bir yatırımın olması gibi bir durum olacaktır. Bunun nedeni, insanların özel maliyetler üzerinde bir getiri bıraktığı sürece eğitimi alma müşevvliğine sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, getirinin bırakın faizi bir tarafa anaparayı bile ödeyemediği durumda bile geçerlidir. Böylesine aşırı yatırımı önlemek için devlet desteklemeye sınır getirmek durumundadır. “Doğru” yatırım oranının ne olduğunu tespit etmenin güçlüğü bir yana, devlet sınırlı yatırımı, finanse edilebilecekten fazla sayıda talep karşısında, esasen keyfi bir biçimde tahsis etmek durumundadır. Bu aynı zamanda, eğitimlerine destek alacak kadar şanslı olanların yatırımın getirisinin tümünü alacakları ve fakat bunun maliyetinin genel olarak vergi mükelleflerinin sırtına yükleneceği anlamına gelir. Bu gelirin, ters değilse bile, tamamıyla keyfi bir yeniden dağıtımdır.

Arzu edilen gelirin dağıtılması değil, fiziksel yatırımda olduğu gibi sermayenin insana yatırım için hazır olmasıdır. Bireyler, kendilerine yapılan yatırımın maliyetlerini kendileri karşılamalı, ortaya çıkan gelirleri kendileri almalıdırlar. Maliyetleri karşılamaya hazır bireyler, piyasadaki aksaklıklar nedeniyle yatırımdan alıkonulmamalıdırlar. Bunun bir yolu devletin, yukarıda tarif edilen şekilde insanlara varlık yatırımı (equity investment) yapması biçiminde olabilir. Bir devlet kurumu, minimum standartlara sahip bir kişinin mesleki eğitimini yıllık olarak finanse edebilir ve o paranın, kabul gören bir eğitim kurumunda eğitim için harcanmasına olanak tanıyabilir. Buna karşılık birey bu şekilde elde edeceği her 1000 \$ için gelecekteki gelirin y miktarı üzerindenki bölümünden yüzde

yaptıklarında finanse ettikleri kişilerin kamusal tanınmasını sağlayarak yatırımlarının karlılığını artırabilirler: “XYZ Sigorta Şirketi tarafından finanse edilmiş eğitim” efsanesi müşterileri cezbedecek bir kalite garantisi haline dönüştürülebilir. Diğer tüm yaygın hizmetler XYZ şirketi tarafından “onun” doktorlarına, hukukçularına, dışçilerine sunulabilir.

x'lik bir bölümü devlete geri ödemeyi kabul eder. Bu ödeme, kolaylıkla gelir vergisi ödemesiyle birleştirilebilir ve böylece ek yönetim maliyetleri azaltılabilir. Taban miktar (base sum), y \$, uzmanlaşma eğitimi olmaksızın elde edilecek tahmini ortalama gelire eşitlenmelidir; gelirin ödenen oranı, x , bütün projenin kendi kendini ödeyeceği şekilde hesaplanmalıdır. Aslında bu yolla, mesleki eğitim için harcanan bütün giderler bireye yüklenmektedir. Ondan sonra yapılacak yatırımın miktarı, bireyin kişisel tercihine bırakılabilir. Devletin mesleki veya profesyonel eğitimi finanse etmede izlediği tek yol bu olduğu ve hesaplanan kazançlar tüm getiri ve maliyetleri kapsadığı sürece, bireylerin özgür tercihleri optimum yatırım miktarını ortaya çıkarma eğiliminde olacaktır.

İkinci şartın tam olarak gerçekleştirilmesi maalesef pek muhtemel değildir. Pratikte, planlanan yatırım, bu yüzden çok küçük miktarda olacak ve optimum olarak dağıtılamayacaktır. Bu noktayı ortaya koymak için eğitimle elde edilen özel bir yeteneğin iki farklı yolda kullanıldığını varsayalım. Örneğin, tıp uzmanlığı araştırma ya da serbest hekimlik alanında icra edilebilir. Kazanılan paranın aynı olduğunu düşündüğümüzde, kişilerin genel olarak araştırmayı tercih edeceklerini söyleyebiliriz. Tıbbi araştırmanın parasal olmayan avantajları, o zaman serbest hekimlikteki yüksek kazançlar ile dengelenme eğiliminde olurdu. Bu yüksek kazançlar toplam meblağa dahil edilirken, tıbbi araştırmanın parasal olmayan avantajlarının para olarak karşılığı ise dahil edilmeyecektir. Sonuç olarak kazançlardaki fark plan altında bireyler kendi kendilerini finanse ettikleri zaman dan daha yüksek olmak zorunda olurdu, çünkü yeteneklerini nasıl kullanacakları konusunda karar verirken bireylerin, tıbbi araştırmanın parasal olmayan avantajlarına karşı dengeledikleri brüt kazanç değil parasal açıdan oluşacak net farktır. Bu sonuç, planın kendi kendisini finanse edebilmesi daha yüksek bir x değeri gerektiren araştırmaya optimum orandan daha fazla sayıda insanın yönelmesiyle ortaya çıkar. Planla finanse edilen uygunsuz insan sermayesi kullanımı bu şekilde yatırım için optimumun altında teşvik sunar ve bu da optimumun altında bir yatırım miktarına yol açar.¹²

Özellikle planın işleme konulduğu ilk yıllarda x ve y değerlerinin hesaplanmasının büyük güçlükler doğuracağı aşıkardır. Değişik meslek gruplarının haliha zırdaki kazançlarının bilgisi konuyla ilgilidir ancak projeyi kendi kendine finanse eder hale getirecek değerleri yaklaşık olarak vermekten öteye bir şey sağlayamazlar. Ayrıca değerler, bireylerin beklenen kazanma kapasitelerine göre farklılık

¹² Bu mesele, gelir vergisinin caydırıcı etkileriyle benzerlik taşır. Bu meseleyi daha açık hale getirecek bir örnek şu olabilir: Varsayalım ki, bir kişi ekstra çalışarak 5 Dolar kazanabilecek ve eğer bu paranın tamamına sahip olabilecekse bu işi yapmaya gönüllü olsun, bir başka deyişle, o ekstra çalışmanın parasal olmayan maliyetlerini 5 Doların altında hesaplamaktadır. Eğer x , 0.10 ise eline geçen sadece 4.50 Dolar olacaktır ve bu onun ekstra işi yapması için yeterli teşvik unsuru sağlamayacaktır.

ve değişiklik gösterecektir- bu, değişik yaşam süresi beklentilerine sahip kişiler için yaşam sigortası değişken aylık ödemesinin tespitinde karşılaşılan probleme benzemektedir. Bu gibi nedenlerden dolayı, benzeri düzenlemelerin özel temel de fonlarını yatırmak için yer arayan finans kurumları, özel vakıflar gibi hayır kurumları, tek tek üniversiteler ve kolejler tarafından yapılması tercih edilebilir.

Bu düzenlemelerin özel temelde yapılmasının önündeki engel yönetim giderleri olduğu sürece, kaynakların Amerika Birleşik Devletleri'nde Federal hükümet tarafından sağlanması, daha küçük birimler tarafından sağlanmasına tercih edilir. Her bir Eyalet, örneğin, finanse ettiği kişileri takip etmekte, sigorta şirketleriyle aynı maliyetlere sahip olurdu. Bunlar Federal hükümet için minimize olabilir. Ancak bu durum da bile tamamen ortadan kalkmazlar. Örneğin başka bir ülkeye yerleşen birey hala kazancının bir bölümünü geri ödemeye yasal veya moral olarak yükümlü olabilir, ancak bu yükümlülüğün yerine getirilmesi, çok zor ve maliyetli olabilir. Bu yüzden oldukça başarılı insanlar, dışarıya göç etmeye motive olabilirler. Benzer bir problem, hatta daha yüksek bir derecede, gelir vergisi alanında da çıkmaktadır. Programın federal düzeyde yürütülmesi, bu tür yönetim problemlerini doğurmasına rağmen bunlar çok ciddi sorunlar değildirler. Gerçek ciddi sorun, politiktir. Esas sorun programın bir politik futbola dönüşmesinin engellenmesi ve süreç içinde kendi kendini finanse etme projesinden mesleki eğitimi kamusal olarak destekleyen bir araca dönüşmesine fırsat verilmemesidir.

Ancak tehlike gerçek olduğu kadar fırsat da gerçektir. Sermaye piyasasında var olan aksaklıklar, oldukça masraflı mesleki ve profesyonel eğitimi mali gücü yeten ebeveynlerin çocuklarına sınırlamaktadır. Bu aksaklıklar, bu bireyleri "rekabet etmeyen" bir grup haline getirmektedir. Bu grup, kendileriyle eşit yeteneklere sahip çok sayıda kişinin rekabetinden bu kişilerin eğitimlerini finanse etmek için ihtiyaç duydukları sermaye kaynaklarının yokluğu sayesinde korunmaktadır. Böyle bir durum, zenginlik ve statüde kalıcı eşitsizlikler doğuracaktır. Yukarıda sözü edilen düzenlemelerin yapılması, onlara kaynak ayırmasına ve rekabet etmelerine olanak tanıyacaktır. Bu düzenlemeler, fırsat eşitliğini bir gerçeklik haline getirecek, gelir ve zenginlikteki eşitsizlikleri azaltacak ve insan kaynaklarımızın tam olarak kullanımına imkan tanıyacaktır. Bu yaklaşım, doğrudan gelirin yeniden dağıtımında olduğu gibi, rekabeti engelleyerek, insanların girişim motiflerini yıkararak ve semptomlarla oyalanarak değil, aksine rekabeti güçlendirerek, motivasyonları etkili kılarak ve eşitsizliğin kaynaklarını elimine ederek amacına ulaşacaktır.

Sonuç

Devletin eğitim alanındaki rolünü incelediğimiz bu yazıda, eğitim alanında devletin rolünün gelişiminin dengesiz olduğunu görüyoruz. Vatandaşların genel eğitimini, devlet yerinde olarak finanse etmiştir, ancak bu süreçte, devletin böyle bir eğitimi sunan neredeyse bütün okulları yönetmesi gibi bir sonuç ortaya çıkar

mıştır. Ortaya koyduğumuz üzere, okulların [devlet eli ile] yönetimi ne eğitimin [devlet tarafından] finanse edilmesinin zorunlu bir sonucu ne de esasen hür teşeb büsün hakim olduğu bir toplumda başlı başına meşru görülebilecek bir şeydir. Hükümet, doğru bir şekilde, genç adam ve kadınların profesyonel ve teknik eğitim alma fırsatının genişletilmesiyle ilgilenmiştir. Ancak bu amacı gerçekleştirenken, uygun olmayan araçları seçmiştir. Bu destek, genellikle devlet okullarında profesyonel ve teknik eğitimin bedava ya da düşük ücretli olması şeklinde gerçekleşmiştir.

Devlet aktivitesinin dengeden yoksun oluşu, temelde şu önemli ayırımı yap maktan kaynaklanan başarısızlığın bir yansımasıdır: Devletin *finanse* etmesinin uygun olduğu aktiviteler ile devletin *yönetmesinin* uygun olduğu aktiviteler –bu ayırımın yapılması, aslında bütün devlet aktivitelerinde önem taşımaktadır. Genel eğitimin devlet tarafından finanse edilmesi herkes tarafından kabul edilmiş oldu ğu için onun gene devlete bağlı eğitim kurumları tarafından verilmesi de toplum da genel olarak kabul edilmiştir. Ancak genel eğitim veren kurumlar, profesyonel ve teknik eğitim vermeye de uygundur ve bu mesleki ve teknik eğitimin devlet tarafından direkt olarak verilmesi sonucunu doğurmuştur. Daireyi tamamlarsak, bu, profesyonel ve mesleki eğitimin de devlet tarafından finansmanı anlamına gel mekteydi, çünkü devlet eliyle finansman, ağırlıklı olarak, spesifik eğitim hizmet lerinden ziyade eğitim kurumlarının finansmanı biçiminde gerçekleşmekteydi.

Bu yazıda genel hatlarını ortaya koyduğumuz alternatif düzenlemeler, kesin bir şekilde eğitimi finanse etmekle eğitim kurumlarının yönetimini, vatandaş lık ve liderlik eğitimi ile daha fazla ekonomik üretkenlik için gerekli olan eğiti mi birbirinden ayırt etmiştir. Bütün yol boyunca, bu yaklaşımlar kurum yerine kişi üzerine odaklanmıştır. Hükümet –tercihen yerel yönetimler- ebeveyne her çocuk için genel eğitimde kullanılmak üzere belirli bir miktar para verecektir; ebeveynler, hükümetin belirlediği standartlara uygun olan okullardan birini ço cukları için tercih edebilirler ve kendilerine verilen parayı harç olarak o okula ödeyebilirler. Böyle okullar, değişik kurumlar tarafından yönetilebilir. Yönetici kurum, kar amacı güden özel teşebbüsler, özel vakıflar tarafından kurulan hayır kurumları, dini organizasyonlar olabilir hatta bazıları devlet tarafından bile idare edilebilir.

Mesleki eğitim için hükümet, fakat bu kez merkezi hükümet, bu eğitimi almak isteyen kişi ile ilgilenebilir. Böyle bir kişiyle ilgilenildiği zaman, hükümet ona gerekli kaynağı hazır hale getirecektir. Ancak hazır kılınan kaynak, karşılık sız destek olarak değil varlık sermayesi (equity capital) olarak verilecektir. Buna karşılık, birey, kazancının belli bir minimumunun üzerindeki kısmından belli bir oranı geri ödemeyi kabul edecektir. Geri ödeme oranı ve ödeme oranının uygulanmadığı minimum programı kendi kendini finanse edecek şekilde belirlen melidir. Böyle bir program sayesinde, sermaye piyasasında var olan aksaklıklar

giderilmiş olacaktır. Bu program, bireylerin üretkenliklerini arttırıcı yatırımlar yapma fırsatlarını genişlettiği gibi ortaya çıkan maliyetlerin bütün topluma değil de o eğitimden yarar sağlayan bireyler tarafından karşılanmasını mümkün kıl maktadır. Gerçekleştirilebilir olduğu sürece oldukça arzu edilir bir başka alterna tif, özel düzenlemeleri aynı amaç doğrultusunda teşvik etmektir.

Bu önlemlerin alınması, hükümetin doğrudan aktivitelerini ciddi ölçüde azalttığı gibi çocuklarımızın önüne daha geniş eğitim fırsatları sunacaktır. Eğitim kurumları arasında sağlıklı bir şekilde çeşitliliği ve rekabeti arttıracaktır. Diğer pek çok alanda olduğu gibi, özel girişimin bu işe katılmasıyla eğitim alanında daha hızlı gelişme sağlanacaktır. Devlet, bürokrasinin ölü eli olarak işlemek ye rine görünmez elin operasyonunu geliştirme şeklinde uygun bir işleve sahip olabilir.

eviren: Bilal Sambur